

کتابخانه مرکزی شهید مطهری آذربایجان شرقی

مقدمه

فکر کتابخانه به قدمت تمدن انسان است. انسان توسط کتابخانه، سوابق افکار و کردار خود را نگهداری کرد و سخن خود را حفظ و قوانین خویش را تضمین نمود. کتابخانه به ایمان دوام و به مذهب بقا بخشید و اولین وسیله گسترش دانش شد. شاید کتابخانه خالق تمدن نباشد، اما بدون آن نیز تمدنی بوجود نمی‌آمد.^۱ از اوایل تشکیل نهاد مقدس امور تربیتی توسط دو شهید گرانقدر انقلاب اسلامی، محمدعلی رجائی و محمدجواد باهنر، نیاز به کتابخانه در این نهاد احساس می‌شد که پس از فعالیتهای زیاد توسط اداره کل آموزش و پرورش استان این کار عملی شد و اولین کتابخانه امور تربیتی در تبریز پایه گذاری گردید. هدف از تشکیل آن، بالا بردن سطح فرهنگ اسلامی و شکوفا نمودن استعدادهای دبیران، دانش آموزان و تمام اقشار جامعه و ایجاد علاقه و عادت به مطالعه در افراد بوده است.

تاریخچه تأسیس کتابخانه

روز بیست و دوم بهمن ماه سال ۱۳۶۱، اولین کتابخانه امور تربیتی (معاونت پرورشی) اداره کل آموزش و پرورش استان آذربایجان شرقی به نام «کتابخانه مرکزی و تحقیقاتی استاد شهید آیت الله مرتضی مطهری» در محل سابق خانه فرهنگیان واقع در خیابان امام خمینی و در مرکز شهر تبریز با حضور مسئولان آموزش و پرورش و اقشار فرهنگ دوست رسماً افتتاح شد و شروع به کار کرد.

مدیریت

مدیریت کتابخانه، همچون خدمات ارجاعی و دانش گستری از مباحث نوین علوم کتابداری است. در گذشته، آنچه به اداره کتابخانه بستگی می‌یافت،

امور فنی و سازمان مواد گردآوری شده بود، اما اکنون از آن رو که کتابخانه‌ها افراد بسیاری را به خود جذب کرده‌اند و نظام اداری آنها با گذشت زمان پیچیده‌تر شده، مدیریت کتابخانه‌ها اهمیتی روز افزون یافته است. این کتابخانه در برابر مقامات بالاتر از خود، مسئول است و مسئولیت اصلی به عهده کارشناسی کتاب و فعالیتهای ادبی استان است که نظارت بر امور مالی و نیروی انسانی از اختیارات این کارشناسی است و بدون چنین نظارتی، کتابخانه نمی‌تواند وظایف محوله را به نحو مطلوب انجام دهد.

از طرف دیگر، مسئول کتابخانه با تفویض اختیارات و مسئولیتهای بسیار وسیعی در رابطه با فعالیتهای گسترده کتابخانه انجام وظیفه می‌کند و همواره انتظار می‌رود که نقش قابل ملاحظه‌ای در برنامه‌ریزی، پیشرفت و بررسی کتابخانه و سایر خدمات آن ایفا کند، زیرا برخورد واحد و دقیق با مسائل می‌تواند تمام جنبه‌های خدماتی کتابخانه را در برگیرد.

بخشهای مختلف کتابخانه

کتابخانه مرکزی و تحقیقاتی شهید مطهری، دارای نمازخانه و سالن مطالعه به ظرفیت ۱۲۰ نفر، مخزن کتاب، بخش کودکان و نوجوانان، بخش نوار، بخش آرشیو روزنامه‌های کثیرالانتشار و محلی و بخش کتب تحقیقاتی است که با ارائه «معرفی نامه» رسمی و معتبر در اختیار محققین گذاشته می‌شود و نیز در کنار سایر بخشها، کتابفروشی شهید مطهری هم نسبت به فروش کتاب در موضوعات مختلف، اعم از تربیتی، ورزشی، علمی، داستانی، ادبی، فلسفی، روانشناسی و کودکان اقدام نموده و به مناسبتهای مختلف، نمایشگاه کتاب تشکیل داده است.

جدول ۱. وضع مطلوب نیروی انسانی کتابخانه.

دیف	مستولیت	تعداد لازم برای هرنوبت	جمع	ملاحظات
۱	مستول کتابخانه	۱ نفر	۱ نفر	
۲	متصدی	۱ نفر	۲ نفر	
۳	کتابدار	۲ نفر	۴ نفر	دارای مدرک تحصیلی فوق دیپلم یا لیسانس کتابداری
۴	مستول سالن	۱ نفر	۲ نفر	
۵	نیروی خدماتی	۲ نفر	۴ نفر	
۶	نگهبان	۱ نفر	۲ نفر	جهت کنترل ورود و خروج

خرید (و گاهی اهدا) صورت می‌گیرد و کتب مورد نیاز عمدتاً از کتابفروشیها و ناشرانی که در نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران یا شهرستانها شرکت می‌کنند، خریداری می‌شود و خط‌مشی مشخص و مدونی برای سفارش و خرید کتاب وجود ندارد؛ ولی سعی بر این بوده است که کتاب‌گزینی به طور درست و منطقی انجام گیرد و نظر اعضای کتابخانه هم مراعات گردد. بدین معنی که از اعضا خواسته می‌شود اگر به کتاب خاصی نیاز دارند یا فکر می‌کنند که مناسب مجموعه کتابخانه مشخصات آن را، نوشته به مسئول کتابخانه بدهند. پس از خرید کتاب، نوبت به آماده‌سازی آن برای قفسه می‌رسد که کارهایی که بعد از فهرست‌نویسی و رده‌بندی و قبل از قرارداد کتاب در قفسه انجام می‌گیرد را شامل می‌شود که عبارتند از: تهیه برگه گردش کتاب، جیب کتاب، برگه سررسید، برگه خواننده و نیز کارهایی از قبیل نوشتن شماره راهنما در عطف کتاب، مهر زدن، روکش کردن کتاب و غیره.

سازماندهی

هدف از سازماندهی مجموعه کتابخانه برقراری نظم است که از طریق آن هم کتابدار و هم مراجعه‌کننده به سرعت، سهولت و صحت کتاب مورد نظر خود را در میان سایر کتابها پیدا کند.

سازماندهی (فهرست‌نویسی و رده‌بندی) این کتابخانه هماهنگ با نظامهای گوناگونی که برای فهرست‌نویسی و رده‌بندی کتابها در جهان متداول است، نیست و از اوایل تأسیس تاکنون، کتابها رابه صورت ابتکاری و موضوعی رده‌بندی و فهرست‌نویسی کرده‌اند و این امر، اشکالاتی را پیش آورده است.

اشاعه و ارائه خدمات

کتابخانه در اشاعه و ارائه خدمات به ۱۲۰۰ نفر

مربوط به ایجاد ساختمان، استخدام کارکنان و خرید کتاب را بودجه تعیین می‌کند. کتابخانه شهید مطهری هم از موارد فوق‌الذکر مستثنی نیست، ولی هزینه‌های جاری از قبیل حقوق کارمندان، بودجه کتاب، هزینه‌های مربوط به مصرف آب و برق و تلفن و... توسط اداره کل آموزش و پرورش استان پرداخت می‌گردد و کتابخانه تا حالا با هیچگونه مشکل مالی مواجه نشده است.

مجموعه سازی

این کتابخانه حدود ۱۶ هزار جلد کتاب چاپی فارسی دارد که شامل موضوعات قرآن، حدیث، زندگانی بزرگان، احکام، ادیان، کلیات اسلام، شناخت، توحید، عدل، نبوت، امامت، معاد، کلیات اعتقادی، اجتماع، اخلاق، تعلیم و تربیت، حقوق، حکومت و سیاست، تمدن و فرهنگ، اقتصاد، تاریخ اسلام، انسان از دیدگاه اسلام، سخنرانیها، مهدویت، فلسفه و منطق، مادیگری و مارکسیسم از دیدگاه اسلام، شعر، دعا و داستان است و ضمناً، تمامی کتب مربوط به تاریخ و جغرافیا و کلیات علوم و علوم اجتماعی و ادبیات نیز به بخشهای مختلف تقسیم شده‌اند. تهیه کتاب در این کتابخانه، معمولاً از طریق

کارکنان

در حال حاضر، این کتابخانه با داشتن ۱۲۰۰ نفر عضو ثابت مشغول ارائه خدمات مطالعاتی و تحقیقاتی به علاقه‌مندان کتاب و کتابخوانی، علی‌الخصوص قشر فرهنگی، دانش‌آموز و دانشجو در دونوبت صبح و عصر است و تنها توسط ۲ نفر از برادران با مدرک تحصیلی سوم راهنمایی و دیپلم متوسطه اداره می‌شود که به دلیل نبودن نیروی انسانی مورد نیاز، این برادران در دو نوبت در کتابخانه حضور دارند و مشغول انجام وظیفه هستند. در نظر است در صورت تأمین نیروی لازم و کنار آمدن که در جدول شماره ۱ آمده است، کتابخانه به صورت شبانه‌روزی فعالیت نماید و خدمات خود را در اختیار دانش‌آموزان و دانش‌پژوهان شهر تبریز قرار دهد.

بودجه

بودجه، اساس مدیریت است. هدفها- یا رفع نیازها- در چارچوب بودجه تعیین می‌شود و می‌توان گفت که بودجه نقش قاطعی در اداره و توسعه کتابخانه‌ها ایفا می‌کند. دامنه و کیفیت خدمات کتابخانه تا اندازه زیادی به بودجه‌ای که در اختیار آن قرار می‌گیرد بستگی دارد، زیرا امکانات

عضو خود در سال تحصیلی ۷۲-۷۱ تلاش کرده است و با توجه به کمبود امکانات، قادر به پاسخگویی بیش از این نیست، گرچه اکثر دانش‌آموزان شهر مایل به عضویت در این کتابخانه هستند.

شرایط عضویت و نحوه استفاده از کتابخانه

امروزه نقش کتابخانه در گسترش مفهوم آموزش و غنابخشیدن به محتوای آن حقیقتی شناخته شده است و با توجه به اهمیت موضوع کتابخانه مرکزی و تحقیقاتی شهید مطهری، این کتابخانه در اختیار معلمان و دانش‌آموزان و دانش‌پژوهان و سایر افراد (اعم از کارمند، کارگر، بازاری و ...) است. این افراد با ارائه مدارک لازم می‌توانند به عضویت کتابخانه در آیند و از امکانات آن از ساعت ۸ صبح تا ۷ بعد از ظهر استفاده نمایند.

شیوه استفاده از کتابخانه

این کتابخانه به صورت مخزن بسته اداره می‌شود و مجموعه‌اش به روی عموم مردم باز نیست و دسترسی به کتب فقط از طریق برگه‌دانهای عنوان، موضوع و مؤلف میسر است.

مقررات داخلی کتابخانه

- در قسمتی از مقررات داخلی کتابخانه آمده است:
- اعضای محترم می‌توانند یک جلد کتاب را حداکثر به مدت هفت روز امانت بگیرند.
- امانت گیرنده باید از عهده هر نوع خسارت وارده به کتاب برآید و نیز حق واگذاری کتاب و یا کارت عضویت خود را به دیگری ندارد.
- با توجه به ظرفیت محدود، کتابخانه ضمانت

داشتن محل مطالعه در سالن را در قبال اعضا ندارد.

مشکلات موجود

الف) نقاط قوت:

۱. کتابخانه شهید مطهری در یکی از مناسبترین نقاط شهر تبریز قرار گرفته به طوری که اقشار مختلف مردم به راحتی می‌توانند نیازهای علمی و فرهنگی خود را برآورده سازند.

۲. با توجه به اینکه اکثریت قریب به اتفاق مراجعان را دانش‌آموزان و فرهنگیان تشکیل می‌دهند و از طرف دیگر کتابخانه زیر نظر معاونت پرورشی اداره کل فعالیت می‌کند، لذا برخورداری این مراکز از وجود برادران فرهنگی (معلم) به عنوان مسئولان امر، امکان ارتباط سازنده و تربیتی را به دنبال دارد.

۳. غنی بودن مخزن کتابخانه در مجموع امکان پاسخگویی به سؤالات و خواسته‌های اکثریت علاقه‌مندان و مراجعان را فراهم می‌آورد.

ب) نقاط ضعف:

۱. نبودن پست سازماندهی و نهایتاً، نامشخص بودن جایگاه این گونه مراکز در وزارت آموزش و پرورش از اساسی‌ترین مشکلات بوده و بر کلیه فعالیتهای کتابخانه اثر سوء دارد.

۲. نبودن رده‌بندی مناسب و در شأن یک کتابخانه مرکزی و تحقیقاتی.

۳. نبودن وسایل و تجهیزات استاندارد لازم از قبیل: میز و صندلی، تهویه و کولر و روشنایی.

۴. کمبود نیروی متخصص کتابداری.

پیشنهادهای

۱. تمهید مقدمات لازم جهت اختصاص پستهای سازمانی مورد نیاز و جذب نیروهای متخصص از بین فارغ التحصیلان رشته کتابداری در مقاطع کاردانی و کارشناسی به کتابخانه و مشخص شدن جایگاه واقعی آن در تشکیلات وزارت

آموزش و پرورش.

۲. برآورد و تأمین هزینه لازم برای اجرای رده‌بندی اصولی و علمی به یکی از دو روش دیویی یا کنگره.

۳. گسترش ساختمان کتابخانه (عمدتاً مخزن و سالن مطالعه) و تجهیز آن به وسایل و امکانات استاندارد.

۴. استفاده از سیستمهای کامپیوتری در ارائه خدمات و اداره کتابخانه.

۵. برگزاری کلاسهای آموزش شیوه‌های مطالعه و بهره‌گیری از کتابخانه برای اعضای علاقه‌مند و تشویق اعضای که فعالیت چشمگیری در راستای استفاده از کتب کتابخانه از خود نشان می‌دهند.

یادداشتها:

۱. فردریک جورج باکستدیل‌ها چنگیز، کلیات کتابداری با توجه به مسائل کشورهای در حال رشد، ترجمه فخری ناظمی، ویرایش نازی عظیمی (تهران: مؤسسه تحقیقات و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی، مرکز خدمات کتابداری، ۱۳۵۹)، ص ۱.

۲. هوشنگ ابرامی، شناختی از دانش شناسی (علوم کتابداری و دانش‌رسانی)، انتشارات انجمن کتابداران ایران، شماره ۹ (تهران: انجمن کتابداران ایران، ۱۳۵۶)، ص ۱۷۴.

۳. اف. جان. چرگوین و فیلیس الدفیلد، راهنمای کمک کتابداران، ترجمه فرخنده سعیدی (تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۳)، ص ۳۰-۲۹.

۴. قسمتی از نامه حجة الاسلام والمسلمین حاج آقامحمدی مدیرکل محترم آموزش و پرورش استان آذربایجان شرقی به معاونت محترم پرورشی استان در خصوص شبانه‌روزی کردن کتابخانه شهید مطهری.

۵. هوشنگ ابرامی، ص ۱۹۹.

۶. اف. جان چرگوین و فیلیس الدفیلد، ص ۳۱.